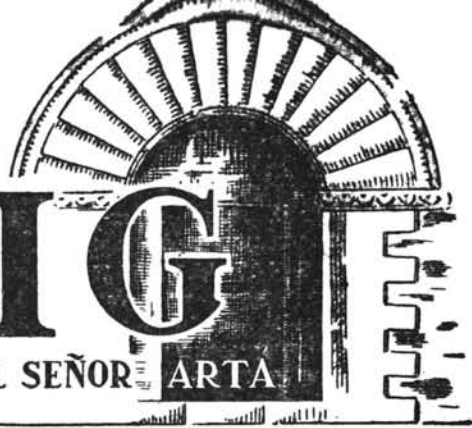

BELLPUIG

ÓRGANO DE LA PARROQUIA DE LA TRANSFIGURACIÓN DEL SEÑOR ARTÁ

Redacción y Administración:
San Salvador, 2 - Artá

Septiembre-Octubre de 1973
II época - Año XIII - Núm. 49-50

Director:
Juan Servera Riera

In memoriam

QUERIDO lector: El número que tienes en tus manos de nuestra pequeño revista está totalmente dedicado a enaltecer muy justamente a un hombre que fue preclaro hijo de Artá y humilde sacerdote del Señor. En las páginas que siguen, un grupo de personas que conocieron, amaron y colaboraron con D. Lorenzo Llúteras nos recuerdan, agradecidos, algo de lo mucho que ese sacerdote, trabajador incansable, realizó a lo largo de su dilatada vida, quemada íntegramente en el servicio de Dios, de la Iglesia y de las almas.

Don Lorenzo fue uno de esos muchos sacerdotes, externamente poco brillantes si se quiere, pero tremendamente eficaces, sacerdotes que consumen su vida, hora tras hora y sin desmayo, en parroquias rurales o de capital, entregados con celo tranquilo y constante al bien de las almas, que saben desgastarse, no en teorías más o menos brillantes y efectistas, sino en problemas prácticos, cotidianos, que van desde el cuidado amoroso del templo material hasta la formación de las almas en una elevada espiritualidad. Humilde y heroico clero secular, abnegado y sufrido, incansable en su bregar diario, culto en muchos casos, con fidelidad inquebrantable a Cristo, a la Iglesia y a su Obispo. Sacerdotes que, estoy seguro de ello, sufren en lo más vivo de su alma por la situación de la sociedad de hoy, que no quieren ni una Iglesia progresista ni integrista —tan falsa la una como la otra—, sino una Iglesia equilibrada, fiel a su divino fundador, humilde, comprometida con los necesitados y con los que sufren, sean ricos o pobres. Sacerdotes que no ignoran que por ser elegidos —“no sois vosotros quienes me habéis elegido: soy Yo quien os elegí a vosotros”— deben ser unos separados del mundo, segregados en lo que tiene el mundo de mundanidad —valga la redundancia—. Sacerdotes que saben que todo consagrado al Señor se encuentra necesariamente en la disyuntiva de hacer de su vida un testimonio vivo del Evangelio o, de lo contrario, se pasa a ser el más solapado de los enemigos de Cristo y de su Iglesia en la triste ilusión de llegar a unas composiciones imposibles con el espíritu del siglo.

Yo conocí a D. Lorenzo en los últimos años de su vida. De él recibí más de una vez consejos acertados. Puedo dar fe de su continua preocupación por todo lo relacionado con el pueblo y la parroquia de Artá, que fue siempre una de las constantes de su vida. De ello dan testimonio los libros que escribió y lo mucho que deja recogido. Igualmente puedo dar constancia de su labor espiritual de formación a través de tantas almas inquebrantablemente fieles a su condición cristiana, colaboradores desinteresados que siempre serán un auténtico tesoro para todo párroco comprometido en una tarea nada fácil y que no podría realizarse sin tan preciosa ayuda.

Que Dios haya acogido en su eterno descanso a tan fiel e incansable trabajador.

COSES QUE PASSEN A ARTA

Es mal estat d'es carrers

Amb un estat deplorable estan es nostros carrers; alts i baixos n'hi ha més que la vida perdurable.

Trossos hi ha taponats pertot amb molt poc respecte, que fan es mateix efecte d'uns calçons apedaçats.

A més de macs que rodolen també veim córrer sa grava d'es trispol que se descava i llenques d'asfalt qui volen.

De retxilleres i clots n'hi ha una mala fi.

¿Quan deixarem de tenir uns carrers tan xerecots?

Qui camina que no béc que s'exposa a travelar; en mudar peu sempre va aquí caic, allà m'aixec.

Tot aquell qui condueix tant moto com bicicleta m'amolla qualque “punyeta” quan dins un clot envesteix.

Qui va en cotxo diu: “Escapsa!” si un clot 'gafa de ple; bé pot menjar i umplir-se: sa panxada lasa sacsa.

Senyor batle, fora més macs a lloure, clots ni síquies, que no paresquin rellíquies pus mai es nostros carrers.

Per molts de llocs s'aigo brolla i a altres llocs va faltant; es trànsit rodat, passant, sa tuberia escapolla.

Gemega es poble de set, quan s'aigo se fa malbé, que pareix qualque carrer sa bassa d'es Mulinet.

Que prengui s'Ajuntament una mica d'interés en so no tení es carrers d'un estat tan malament.

Senyor batle, vós poreu aturar males converses, com també moltes tomberes de gent veia si voleu.

Feis fer que es nostros carrers de dalt a baix quedin llisos, ben asfaltats i massisos que no se descavin més, que puguin dl ets artaners que ha fet cas d'es meus avisos.

Fermin

Mn. Lliteras y Mns. Macabich

En dues osasions al manco vaig servir d'intermediari per consultes en matèria històrica de Mn. Llorens Lliteras a Monsenyor Isidor Macabich, canonge, poeta, historiador d'Eivissa.

La primera fou relativa a la antiquíssima confraria del Salvador existent a Eivissa fa molts de sigles, abans a un oratori propi devora la Catedral (avui Museu), més tard a l'Església de Sant Telm o del Salvador de la Marina.

Pensava Mn. Lliteras que la imatge que antigament es venerava a Sant Salvador seria tal vegada una imatge del Crist crucificat o Sant Cristo, com de

fet n'existeix una antiga a l'Església del Santuari d'Artà. Així es venerava el Sant Salvador a altres parts com avui encara es fa a València a l'Església d'aquest nom, vehina de l'antic Seminari diocesà.

L'altra qüestió era amb relació a la llegenda de Joan Garí, ermità penitent, de la qual darrerament, pocs dies abans de la seua mort, vaig poder deixar a Mon. Lliteras la transcripció feta per Mons. Macabich a la seua obra "Costumbrismo" dins HISTORIA DE IBIZA, Palma 1966, pág. 231-234.

Es preocupava Mn. Lliteras per aquesta llegenda perquè es troben reminiscèn-

cies de la mateixa a la comarca d'Artà a Son Servera, segons m'explicava i ell ja coneixia la mateixa documentada a l'història de Montserrat.

Mon. Lliteras vivia per Artà i per la seua història. A ella dedicà moltes hores d'estudi i de consulta d'arxius. El recull de notes documentals que va replegar deu ésser imponent, en part ha servit de base a les seues diverses publicacions històriques.

La mort de Mn. Lliteras ha seguit de prop a la de Monsenyor Macabich. Mallorca i Eivissa han perdut aquest any dues figures de la nostra història viva.

Sense això es molt antiga la meua relació amb Mn. Lliteras d'els primers anys dels meus estudis esglesiàstics, ja que va ésser el primer Superior que vaig tenir al Seminari de Mallorca. Més tard el vaig succeir en el càrrec de Prefecte i en el de Professor en el mateix Seminari, quan fou nomenat Ecònom de Santanyí. En aquest poble, com després a Artà i finalment a Sant Nicolau de Palma, es va consagrar totalment al ministeri parroquial com abans ho havia fet a la labor docent i formativa al Seminari.

Tenc rebudes d'ell diferents mostres d'afecte en ocasió de la meua consagració episcopal. La parròquia de Sant Nicolau m'entregà una creu pectoral d'or i pedres precioses i unes crismes de plata, obsequi dirigit i preparat amb molta diligència per Mn. Lliteras, rector de la parròquia aleshores. Malalt greument vaig rebre inconscient la seua visita portadora de la relíquia de Sant Nicolau, el dia de Nadal de 1965, acompanyat de alguns feligresos de la parròquia.

Al cel sia Don Llorenç i allà dalt intercedesca perquè no faltin mai a Mallorca suficients sacerdots degudament preparats pel servei del poble de Déu. Ell coneixia el problema vocacional i la seua intercessió davant Déu pot ésser en veritat conscient i adaptada a la necessitat i penúria diocesanes.

† Francesc Planas, Bisbe d'Eivissa

QUIEN CONTABILIZA

Pienso San Isidro

UTILIZA

Pienso equilibrados para ganado:

porcino, ovino, vacuno, caballar, avícola,
perros, conejos y concentrados.

BETLEM

EN ZONA BELLISIMA ENTRE
MAR Y MONTAÑA

OFRECE

Restaurante Casa Naval

a su distinguida clientela, su gran carta de
cocina nacional e internacional

BIENVENIDOS A BETLEM

COLONIA DE SAN PEDRO
BETLEM. Telf. 108. ARTA

DIRECCION
OTTO KUMENIUS

GARI

Industrias metalúrgicas, s.a.

Representante en Artá

COMERCIAL Y TALLERES SANSALONI

Calle Recta, 2
General Aranda, 17 - Teléfono 100

Puertas metálicas
Muebles
Estanterías
Puertas para ascensor
Armarios
Archivadores
Carpintería en aluminio
Baldosines ventilación
Paneles exposición
Guardavivos
Pararrayos

Don Lorenzo Lliteras y las Ramas Femeninas de A. C.

Fue el Sr. Lliteras hombre activo, entregado enteramente a las almas de los feligreses a él encomendadas. Desde los primeros días de su llegada al frente de nuestra Parroquia ya se preocupó y desveló de una manera especial en la organización de las Ramas Femeninas y en su formación, religiosa, cultural y profesional.

Nuestras primeras actividades se desarrollaron en el Convento de la Caridad. Desde niñas nos inculcó el espíritu apostólico que él reflejaba en sus obras.

Entre sus múltiples actividades que dedicó a las mujeres y jóvenes de Artá, es digna de mencionar la adquisición y bendición de la Casa de Ejercicios, en el año 1944 que tenía como finalidad dar tandas de Ejercicios Espirituales en completo retiro y un local para tener convenientemente instalados los dos Centros Femeninos de A.C. junto con todas las actividades a los mismos encomendadas, especialmente el Secretariado de Caridad.

Vamos a detallar algo de lo mucho realizado en las Ramas Femeninas en la Casa de Ejercicios.

Santos Ejercicios, sin contar los generales que se dieron en la parroquia, 38 tandas con una asistencia de 1094.

Retiros, 372 con 7.422 asistentes.

Círculos de Estudio, 1.946 con 38.391 asistentes.

Reuniones generales, 199 con 16.254 asistentes.

Juntas directivas, 491 con 7.214 asistentes.

Cuatro Semanas de la Joven con 1.200 asistentes.

Una de las primeras actividades encargadas a nuestras Ramas, fue la distribución del pueblo en XIV Barrios, poniendo al frente de ellos a unas celadoras, las cuales servían de enlace entre la Parroquia y el pueblo y por mediación de esta información remediar las necesidades de sus feligreses.

Son tantas y tantas las cosas que podríamos enumerar de las actividades llevadas a cabo bajo su dirección que es imposible en unas sencillas líneas expresar lo que nos inculcó a través de los veinte años que estuvo al frente de nuestra Parroquia. En todo momento nos hizo sentirnos responsables de nuestro cristianismo, con su celo característico que nos supo inculcar.

Ya no nos queda más que expresar nuestro más profundo agradecimiento a todos sus desvelos para bien de nuestras almas.

Esperamos que Dios en su gran bondad ya le habrá recompensado su gran labor sacerdotal.

M. A. C.

Honrem de bondeveres sa memòria de Mossèn Llorenç «Felip»

En es mes de juliol d'enguany —no record, ara, es dia— va morir a Artà, poble que, feia cosa de vuitanta anys, l'havia vist nèixer, mossèn Llorenç Lliteres i Lliteres, vulgarment conegut, entre noltros, ets seus compatricis, amb so nom de "Don Llorenç Filip", o també, "es capellà Filip".

No vénc jo, ara, a treure a rotlo, una per una, ses moltes obres que ell va fer en bé d'es pobles de Santanyí i d'Artà, lo mateix que de sa parròquia de Sant Nicolau de Palma —de totes aquestes parts fou ecònom—, tota vegada que estic ben segur que altres plomes, més trempades que sa meva, ho faran. Sols vénc a dir-vos, amb molt poques paraules, tres coses que són ses següents:

PRIMERA.—"Don Llorenç fou lo que en deim un homo a carta cabal". Jo que, des d'allot, el vaig tractar molt i, per tant, el coneixia bé, ho puc assegurar, sense por a ser desmentit. ¿Que tengué ell ets seus defectes? Clar que sí. ¿I quí no los té? En aquest món no hi ha hagut, ni hi ha, ni hi haurà mai, ningú que sia del tot perfect. Es Sol també té ses seves taques. Però és en conjunt que s'ha de mirar. I de sa mateixa manera que es Sol, mirat en tot es seu conjunt, brilla esplendorosament, a pesar de ses seves taques, dos doblers de

lo mateix passarà amb Don Llorenç Filip.

SEGONA.—Don Llorenç es va desvetllar sempre per atendre ses necessitats materials d'ets artanencs.—Ses passes que va donar per a poder arreglar assumptes, més o manco greus, d'es fills d'es nostro poble, foren innumerables. Com també ho foren ses almoines que va repartir se seva mà dreta, sense que mai sabés res sa mà esquerra. Amb tota veritat pogué repetir D. Llorenç aquestes paraules del patriarca Job: "Vaig ésser ull p'es cec i peu p'es coix".

TERCERA.—Don Llorenç es destellinà sempre p'es bé espiritual d'es mateixos artanencs.—Sa glòria de Déu i sa salvació de ses ànimes foren dues coses que sempre dugué entre cella i cella. I per a conseguirles, no tingué ni un moment de repòs. Sempre va estar a sa bretxa, incansable, donant a tots s'exemple més heroic de treball.

Aquest fou Don Llorenç "Felip". Segurament que Déu li ha donat ja se seva recompensa. Ara li hem de donar noltros sa nostra. ¿Com? En primer lloc, no oblidant mai sa seva memòria, i fent que es damés tampoc l'oblidin. I, en segon lloc, seguint ses pitjades que ell ens deixà marcades.

Andreu Caselles, Prev.

CONFECCIONES DE PALMITO, MIMBRE Y RAFIA

La Industrial Balear

ANTONIO BRUNET FRAU

DESPACHO:
Caretà, 7 - Tel. 25

Artà (Balears)

ALMACENES:
Caretà, 7, y 18

Distribuidor de televisores

ZENITH y SANYO

Frigoríficos

AEG, CORBERÓ y TAVER

Cocinas

ORBEGOZO

RADIO ELECTRICIDAD - A. Blanes, 7 - Artà

L'historiador d'Artà

Mn. Llorenç Lliteras, a qui els vells papers li han fetes tantes confidències, és per antonomàsia l'Historiador d'Artà. Va morir l'altre dia (15 de juliol d'enguany) i jo ara he resolt, com homenatge al nostre preclar historiador, recitar davant ell el rosari o lletania de les nostres més destacades figures locals en el ram de la cultura. No vull aminorar els mèrits de ningú. Però me sembla que Mn. Lliteras sobressurt entre els personatges antics i moderns d'Artà, pels grans mèrits d'investigador dels nostres segles passats dins els quals s'hi mou com si personalment hi hagués viscut. A parer meu, Mn. Lliteras presideix tota la nostra història.

Perquè la etania a recitar no resulti en excés enfadosa, prescindiré de les glòries antigues, tantes vegades, a gust de tothom, retretes en els sermons històrics pronunciats per les festes de Sant Salvador. Sols duré a desfilar davant Mn. Lliteras, perquè li facin capada de cortesia, lo que en podríem dir les nostres glòries modernes dins el camp de la cultura. No pretenc que l'enumeració sigui completa i ja deman, de bon principi, indulgència i perdó per les falles que hi pugui haver en aquest assaig d'article-inventari.

Representem-nos una recepció en homenatge a Mn. Lliteras. Passen els glosadors i laclamen: Toni Llabrés Alzamora (el Sen Toni Capeller), Bartomeu Maria Lliteras (a) Rotxet, un tal Geperut de Ses Eretes, un tal Riera (a) Molinet, Bartomeu Tous de Sa Talaia, Joan Ferrer Febrer (a) Vermei, Joan Sansó

Blanes (a) Geneca, Antoni Ginard Cantó (a) Butler, Antoni Massanet Jaume (a) Barrió i Francesc Femenias Febrer (a) Gurries que, tal volta, entre els presents i els passats, és el més agut, correcte i saborós dels glosadors d'Artà.

Aquets poetes populars han compostes cançons a la Mare de Déu de Sant Salvador, han dictades gloses de picat, són estat excel·lents improvisadors i disposaven d'una memòria fabulosa per repetir, sense ajuda de paper, la llarga processó de versos dels Arguments de Sant Antoni que ells mateixos havien ràpidement elaborat.

Després dels glosadors, els artistes (així m'ho imagin) fan honor i cortesia a Mn. Lliteras: Joan Ginard Ferrer "Sarasate" a qui el ferro dòcilment obeeix i crea amb ferro figures admirables; els germans Miquel i Andreu Forteza Fuster, músics tots dos; un, pintor (el primer) i l'altre escultor; Pere Ferrer Pujol, també escultor, amb unes mans beneïdes per treballar en fusta, en pedra i en bronze; Joan Mesquida Muntaner (a) Roses que probablement és el més distingit poeta i pintor d'Artà; Josep Francesc Sureda Blanes, entès en arqueologia i en totes les belles arts; Joan Sard Pujadas, escriptor en prosa i en vers; Miquel Fuster Picó (a) Mosca que, amb perfecta fidelitat, ens ha transcrit tantes melodies del nostre folklore musical.

En aquesta fantasiosa desfilada d'acatament i respecte a Mn. Lliteras, hi figuren els investigadors artanencs, vius i difunts, aficionats a la història. Com

és ara, Josep Ramis d'Ayreflor; Josep Sureda Blanes (per altra part, bon prosista); el seu germà Francesc, meritísim Fundador de l'Escola Luliana; Mn. Joan Ginard Carrió (a) Violi que ens deixà una petita monografia de la Mare de Déu de Sant Salvador i féu diversos sermons històrics molt celebrats; Miquel Sureda Blanes, el primer President del nostre Museu que és un amplíssim capítol d'història artanenca; Mn. Antoni Gili Ferrer a qui tothom considera, en l'aspecte històric, com hereu i successor de Mn. Lliteras. (Aprofit l'avinentesa per donar les gràcies a Mn. Gili. Sensa la seva cooperació, jo no hauria pogut enfil·lar aquest rosari de noms a honor del nostre Historiador màxim Mn. Lliteras).

Segueix encara la suposada recepció d'afectuós respecte a Mn. Llorenç Lliteras. Uns són vius; altres ja són morts: Miquel Quetglas (a) Butlo que organitzà a ca-seva una rica i variada col·lecció de coses antigues; els escriptors Joan Lluís Estelrich Perelló i Josep Sureda Massanet; Rafel Blanes Tolosa que dugué el tren a Artà; Llorenç Garcias Font (a) Pujamunt que coneix com ningú la flora de la nostra Comarca; el gran periodista Josep Melià Pericàs; En Pep de Sa Clota, de ploma tan àgil; el Fundador de BELLPUIG Mn. Mateu Galmés i l'actual Director Mn. Joan Servera Riera que té la rara qualitat de saber dialogar i deixar-se fer contrari damunt el mateix periòdic del qual ell comanda.

Els joves col·laboradors de BELLPUIG, tan entusiastes de les coses artanenques, també els veig en la fantasmagòrica desfilada a honor de Mn. Lliteras a qui jo consider com el centre on convergeix la nostra casolana cultura. Vet aquí una llista (dispensau-m'ho si no és completa) d'aquest flet de bergantells que han injectat a BELLPUIG saba nova: els Foners (Jaume Morey Sureda i Jaume Sureda Negre); els Trescaires (Serafi Guiscafrè Genovard que escriu i té els set caires foguers i Pere Ginard Ferrer que sap de correguda tot allò que se refereix a la toponímia, ornitologia i botànica d'Artà; els captaires o sigui els qui redacten les entrevistes (Joan Escanelles Llinàs i Cristòfol Carrió Sanxo); i el misteriós Toni Noni que no vol, per res ni per ningú, decantar-se la careta o visera del pseudònim.

La cívica processó en homenatge a Mn. Lliteras pel seu pacient, difícil i noble treball, la don per acabada. Si ell és el punt centric de la nostra minúscula, però entrenyable, història, és cosa ben natural que ell atregui el cor i les mirades de les més representatives personalitats artanenques. No té, doncs, res de particular que jo hagi imaginat un aplec on, en passar per davant el nostre Historiador, tots, en prova d'intel·lectual amistat, li hagin feta una inclinació profunda. Així, de part dels artanencs, quedarà complit aquell justísim precepte bíblic: "Alabem els homes gloriosos".

P. Rafel Ginard Bauçà

TRABAJOS DE FONTANERIA

Lavabos, Bidets, waters, platos ducha y bañeras "Roca" y "Sangra".
"Griferías Buades" y todas clases de grifería. Tubos hierro y plomo.
Térmos eléctricos y butano.

JORGE LLULL RIERA

Rafael Blanes, 53 - Teléfono 90 - Artà (Mallorca)

ELECTRICA ARTA LUX

Exclusivas

Televisión RADIOLA

Frigoríficos KELVINATOR

Calle Costa y Llobera, 8 - Tel. 115
ARTA

El record de Mn. Llorenç Lliteres en el Museu Regional d'Artà

Un bon dia, Mn. Llorenç Lliteres fou cridat per ordenar l'arxiu de l'Ajuntament del nostre poble. Començà la tasca i prest fou corprès per la bellesa de la història d'Artà. No trobava grans fets d'armes ni excepcionals situacions històriques, però la recerca prometia i el fil portava a horitzons molt amples d'on es podria arribar a teixir el tapís dels fets d'una Comarca immersa en la més pura civilització mediterrània.

Així, amb aquest treball, seria possible que de bell nou sorgís la visió de les naus romanes solcant les aigües intensament blaves d'Es Cap d'Es Freu i que comprenguéssim els camins que porten a paisos tan pròxims com ens ho demostrava la vinguda anual de les xiscladores valzies i de les esquives i brunnes tòrtors.

Mentrestant que anava coneixent fets i deduint-ne d'altres, Mn. Lliteres veié clara la necessitat d'adjuntar testimonis escaients que permetessin confrontar les dates reunides. Per això fou necessari ampliar el seu camp d'acció i es posa a revisar els monuments magalítics i a visitar les cases dels seus amics on sabia que guardaven objectes de casuals troballes.

De les visites a l'oncle Antoni Blanes, als apotecaris Jaume Sanxo i Llorenç Garcias i al meu pare en sortí la idea o projecte de recollir les peces escampades i aboldonar-les dins el marc d'una institució que les donàs cobro. Aquesta institució fou la nostra Caixa Rural de tan bona recordança.

Jo aleshores era allot i record haver vist d'enfora els preparatius de les reunions primeres: per defora, plenes d'entusiasme i, externament, enrevoltades d'incomprensions. Va esser gran la fe d'aquell aplec d'homes dispots a fer els màxims esforços per arribar a conèixer la història de la seva pàtria íntima. Molt s'ha bromejat a l'entorn de lo que en deim "la petita història" —si és que hi hagi història petita o de campanar— però es pot tenir per ben segur que si cada comarca de Mallorca, en aquella època, hagués disposat d'un estol d'homes com el nostre, l'estat present de la història de Mallorca seria ben bé un altre.

Mentre aquell decidit esbart anava cresquant, el paper de Mn. Lliteres va esser de promoure aficions, despertar inquietuds, assignar tasques i llimar aspors amb un resultat altament satisfactori per lo que referia a la naixença del Museu.

Els anys passaren. Els qui abans creien que ja coneixien a fons Mn. Lliteres es donaren compte de que no era així. Com més l'anaven tractant, més reconeixien la seva vàlua i més admirats romanien davant la feina que havia fet i els èxits aconseguits.

Mai no li vaig sentir bravejar sobre el treball realitzat ni com l'havia duit a terme. Era home d'acció i de poques paraules.

No era fàcil conèixer Mn. Lliteres. En les primeres converses que un hi tenia, era habitual que un passàs, quasi sense adonar-se'n, a l'oposició. Molts no entenien com, d'aquells tractes verbals que pareixien estèrils, en pogués sortir tasca profitosa per tots. Però gairebé sense saber com, ben aviat s'encenia l'entusiasme i un es trobava lligat a preocupacions de demble cultural que fructuarien copiosament.

Allò que més impressionava de Mn. Lliteres era que, per simple que fos el problema, mai no arribava a conclusions ràpides. Sempre he recordat els seus llargs silencis examinant un tros de ceràmica i la seva habitual poca pressa en contestar a una pregunta. No improvisava res. Per Santa Teresa, la humilitat és la veritat i Mn. Lliteres coneixia perfectament aquestes dues coses.

Quan, en aquests darrers anys, els qui formàvem la Junta del Museu vàrem enterar-nos dels numerosos documents que Mn. Lliteres havia reunit, traduït i classificat, tremolàrem de pensar que fos possible la seva pèrdua si no conseguíem encoratjar i activar la seva publicació. Sortosament Mn. Lliteres ja havia previst la pròxima edició d'aquest extens "Cronicó Artanenc" del qual ja se'n són estampats dos volums.

Amb la mort de Mn. Lliteres el Museu d'Artà ha perdut un dels seus més erudits col·laboradors. En quant a la història del nostre poble, difícilment es trobarà per reemplaçar-lo, una personalitat com la seva. L'època dels fundadors del Museu, que marca el període més esplèndid d'aquesta institució, des-

graciadament ja podem dir que és passada. Les pèrdues tingudes aquests darrers anys són moltes i greus: Josep Quint-Zaforteza, Miquel Quetglas, Joan Alzamora i Lluís Amorós.

Tots els qui som hereus de les obres de Mn. Llorenç Lliteres estam compromesos en la tasca d'enaltir culturalment el nostre poble. I que ningú es cregui exceptuat: tots hi poden esser: des del qui amb l'arada troba una moneda i la porta al Museu, fins als qui, des de fora Mallorca, ens aconsellen.

Que la feina eficaç, humil i verídica de Mn. Lliteres ens serveixi d'exemple. Preguem per ell a Déu i a la Mare de Déu de Sant Salvador. Que ells l'hagin acollit al seu regne on esperam arribar, mitjançant la divina misericòrdia, tots els qui formam la gran família artanenca.

Per el Museu Regional d'Artà.

Josep F. Sureda Blanes.

Si Vd. se alegra al recibir
BELLPUIG
DIFÚNDALO ENTRE SUS AMIGOS
INVITÁNDOLES A SUSCRIBIRSE.
¡CUANTOS MÁS SUSCRITORES
SEAMOS
MEJOR
Y MAS ECONOMICO
SERÁ NUESTRO BELLPUIG!

Joyería - Relojería

ESTUDIO

TORRES

- * Compra de joyas viejas
- * Reparaciones en general
- * Facilidades de pago

Calle General Franco, 2 - Artà * Sucursales: } Calle Mayor, 51 - San Lorenzo
Font de Sa Cala - Cala Ratjada

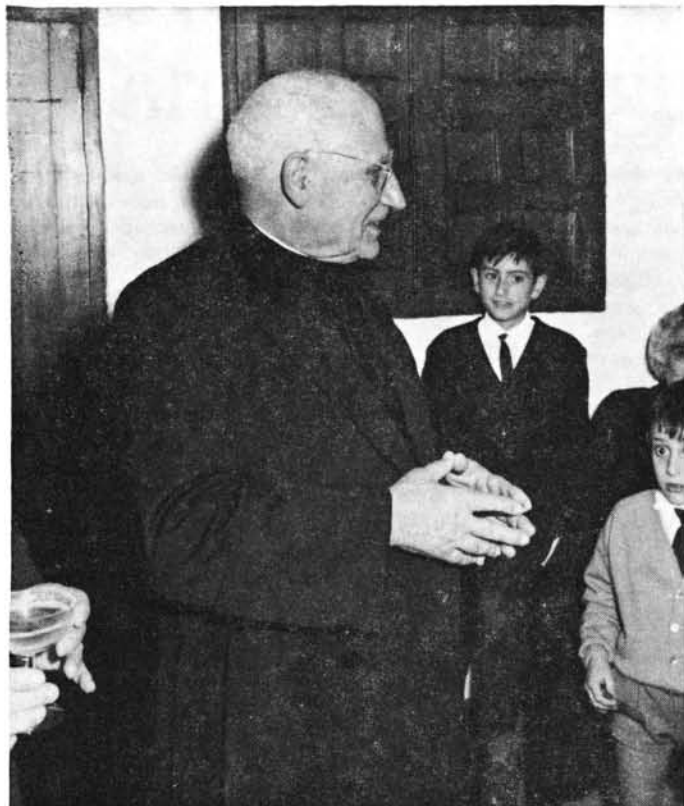
Muebles **BAUZÁ**

DAMIAN BAUZA

Exposiciones: C/. Gral. Franco, 26 - Teléfono 209 - C/. 18 de Julio - Teléfono 85
Fábrica: C/. Bajo Riera, 10 y 12. **MANACOR (Mallorca)**

Don Llorenç Lliteres, catequista

Toda persona con la que durante nuestra infancia nos ha ligado una relación convencional, y muy especialmente si esta persona ha ejercido sobre nosotros una función intencionalmente educadora, ha dejado en nuestra alma su huella y su influencia en forma de un sedimento de imperceptibles latencias que, mas o menos inconscientemente, nos acompañan durante toda la vida.

A toda una generación de hombres jóvenes nos llegó en los años niños, cada domingo por la tarde, la predicación catequética de Mossèn Lliteres. Tengo para mí, llevado por los vagos recuerdos de un tiempo que se me antoja ya muy lejano,

que Don Llorenç fue un admirable catequista. No voy a entrar en el contenido —tal vez algo discutible, pedagógicamente, según lo que hoy entendemos debe ser una formación religiosa— de aquellas catequesis dominicales que constituían el perfecto complemento semanal de las coetáneas “llicons de teologia rural” de Sor Magdalena, a las que se refiriera Josep Melià en su reciente pregón de Semana Santa. Era otro tiempo y eran otras circunstancias. Tiempo y circunstancias que Don Llorenç encarnaba plenamente.

Mas es indudable que Don Llorenç, como catequista, poseía el don de captar totalmente la atención infantil y la capacidad de crear, para el desarrollo de su catequesis, una perfecta atmósfera de sacralidad que ejercía sobre nosotros cierto poder subyugante. Quizá debido, en parte, a que Don Llorenç sabía manejar perfectamente, en el curso de sus explicaciones, unas imágenes y unos símbolos que siempre han poseído una poderosa y profunda resonancia afectiva. ¡Quien no recuerda a Don Llorenç, envuelto por la penumbra del templo, predicando con su voz sosegada y suave (llena de temblorosas y sugerentes inflexiones), sobre aquél púlpito portátil —ad hoc—, auxiliándose únicamente, como todo recurso audio-visual, de unas rudimentarias láminas!

Don Llorenç tenía algo que ciertamente imponía. No hace mucho comentábamos con unos amigos la coincidencia, verdaderamente curiosa, del parecido de los tres últimos ecónomos de nuestra parroquia con los tres últimos pontífices de la Iglesia en algunos rasgos caracteriales. Don Llorenç no sólo tenía, a mi modo de ver, casi un parecido físico con Pío XII (un “cierto aire”), sino también, como el papa Pacelli, poseía aquel hieratismo solemne y distante, mezclado con una profunda afectuosidad contenida.

A través de la persona de Don Llorenç y de la imagen de Pío XII percibimos nosotros una forma de Iglesia —replegada sobre sí misma, a la defensiva frente al mundo y muy lejana de la hermosa y casi inmediata aventura del Concilio—, mientras cantábamos “Soy de Cristo soldado escogido...” y “Al cel, al cel volem anar...”.

Mis recuerdos, llenos de afecto, van hacia Don Llorenç, hierático y solemne sobre su púlpito portátil, sembrando entre las penumbras del templo parroquial semillas de eternidad en las almas jóvenes; los arcos góticos al fondo; filtrándose tenuemente la luz de la tarde a través de las policromas vidrieras de ojiva.

Gabriel Genovart Servera

Pasó haciendo el bien

El Rdo. Sr. D. Lorenzo Lliteres Liras, pasó por esta vida haciendo el bien. Y digo pasó, porque el **domingo** quince de Julio de mil novecientos setenta y tres, traspasó los umbrales de la Eternidad.

Eternidad para él, y para todo buen cristiano, es el gozar de la plenitud de Dios. Es el Supremo Bien.

Su vida de verdadera estima a sus semejantes, arrancó siempre de su contacto continuo con la oración y sacrificio para con Dios.

No regateó medios ni maneras para estar siempre en defensa de los hermanos mas necesitados, sobre todo para los pobres y enfermos, para los presos, para los impedidos de toda protección, para todos los que de una manera u otra están incluidos en el Sermón de la Montaña, “Las Bienaventuranzas”.

Si otros se fijan en otras facetas de su inmenso apostolado ministerial o cultural, yo, voy a fijarme concretamente en su gran labor apostólica en el “Secretariado Parroquial de Caridad”.

El Secretariado sabe bien de su atención y organización y empuje, en los años difíciles de la guerra y post-guerra. Organizó y cuidó con gran cariño y esmero —junto con todos los elementos de hombres y mujeres que nunca le faltó a los cuales les inculcó el amor a sus hermanos para así más amar a Cristo— los comedores infantiles y de adultos, en la Casa de Ejercicios, para cuantos no disponían de lo más elemental para vivir.

Es de notar aquellas juntas del Secretariado, mensuales o anuales, en las que se daba cuenta de lo recibido y entregado por Cáritas Local en la casa de Ejercicios.

Durante muchos años, y hasta en la hora actual, no es ningún secreto ver a personas que actuaron bajo su dirección y consejo y siguen aun —aunque con sus limitaciones y fallos— en ayudar al necesitado por su gran amor a Cristo y a su Iglesia. Fue un promotor de la unidad entre los hermanos, y siempre que reunía a los fieles, sobre todo a los niños, les hacía cantar o recitar en latín y en vernáculo el canto o salmo siguiente: “Ques de bó i ques de dolç quels fermans visquen sempre ben units”.

Y unida quería la Parroquia en el gozo y en el dolor para amar más a la Iglesia.

No quiero entrar en detalles de “casos y cosas” tan solo quiero dejar constancia de su gran labor en el campo de Cáritas local.

Si al principio he subrayado **domingo**, es porque el domingo para D. Lorenzo, era su día preferido; se le veía incansable para su tarea apostólica: confesiones, misas, consultas, doctrina a la gente joven, etc. etc.

Disfrutaba con sus fieles al saber de sus visitas a enfermos y pobres, de reuniones de estudio, de visitas a la Virgen de San Salvador, que con tanto cariño supo aumentar su devoción.

En domingo también —este domingo artanense tan particular como sugestivo y por nosotros tan querido— se presentó su alma al Creador para decirle al

Hidrología subterránea

Aguas subterráneas se las descubriremos con el nuevo sistema del contrato de garantía. HIDROLOGIA SUBTERRANEA paga todos los gastos de excavaciones o perforaciones, si no entrega la cantidad de agua garantizada en el contrato de garantía.

Para más informes solicite folleto de instrucciones en:
Ponerró, 33 - ARTA (Baleares)

D. Lorenzo Lliteras, guía de almas

Al atardecer del domingo 28 de Junio de 1936 tomaba posesión de la parroquia de Artá el Rdo. D. Lorenzo Lliteras que la gobernó durante 20 años, hasta julio de 1956. Como lema de su presentación al pueblo escogía esta comprometedor frase de San Pablo: "Con sumo gusto gastaré y me desgastaré a mí mismo en bien de vuestras almas". (II Cor., 12-15). Tal vez la parroquia en donde haya podido desarrollar más ampliamente su lema fue precisamente la de Artá, debido al largo espacio de tiempo que estuvo al frente de ella.

Los medios que D. Lorenzo empleaba para la formación de las almas eran principalmente el confesonario y las reuniones o círculos de estudio que tenía periódicamente para las distintas asociaciones de la parroquia.

Las personas que más frecuentaban la parroquia podran recordarle aun durante el turno de Misas por la mañana y por la noche antes y después del rosario, en su confesonario, atendiendo a las almas, o, sentado en el banco con su breviario y libro de oración, en vigilante espera del alma que necesitaba su consejo y sabía con certeza que en aquellas horas siempre encontraría a D. Lorenzo dispuesto a atender a quien fuera.

De su labor como guía de almas son testigos aún las innumerables personas que a lo largo de estos 20 años y de su ministerio en otras parroquias, acudieron a su confesonario en busca de su sabia orientación, ya sea personas unidas en matrimonio con sus problemas familiares, jóvenes de ambos sexos de cuya dirección nacieron no pocas vocaciones sacerdotales y religiosas, o seglares que pedían su orientación para poder llevar una vida de acuerdo con el espíritu del Evangelio en medio del mundo.

Como todo buen director de almas D. Lorenzo estaba adornado de la virtud de la Prudencia y del don de Consejo.

"La prudencia es una virtud especial infundida por Dios en el entendimiento práctico para el recto gobierno de nuestras acciones particulares en orden al fin sobrenatural". (Royo Marín. Teología de la perfección cristiana, B.B.C. pág. 549).

Quienes más necesitan de la virtud

de la prudencia son los sacerdotes en la exposición de la Palabra de Dios para saber lo que tienen que decir o callar y en qué forma para no molestar a los oyentes y para ponerse al alcance de todos.

En el catecismo, para formar convenientemente el alma de los niños imprimiéndoles huellas de virtud y santidad que no se borrarán en toda su vida. Quienes hemos asistido a la catequesis de D. Lorenzo recordamos aún esas huellas de virtud que domingo tras domingo iba imprimiendo en nuestras almas infantiles y cuyos saludables efectos muchos hombres y mujeres de hoy recordarán aún.

Prudencia también en el confesonario para la recta administración de este importante sacramento que tanta discreción requiere por parte del confesor en sus delicadísimos oficios de juez, padre, medico y maestro. No faltan tampoco personas que habiendo recibido de don Lorenzo su dirección espiritual, recuerdan y practican aún las máximas y consejos que él sabiamente les daba en el difícil ministerio de la confesión y dirección de almas.

Esta virtud que había conseguido don Lorenzo con su esfuerzo personal y su vida de oración estaba además influida por el don de Consejo.

"El don de Consejo es un hábito sobrenatural por el cual el alma en gracia bajo la inspiración del Espíritu Santo, juzga rectamente, en los casos particulares, lo que conviene hacer en orden al fin último sobrenatural". (Ibid. o. c. 556).

Los que ejercen funciones de gobierno sobre todo en la dirección de almas necesitan más que nadie la ayuda del don de Consejo. He aquí unas acertadas palabras del P. Lallemand:

"Es un error creer que los más sabios son los más indicados para los cargos y para la dirección de las almas y los que con más éxito los desempeñan. Los talentos naturales, la ciencia y la prudencia humanas sirven de muy poco en materia de conducta espiritual al lado de las luces sobrenaturales que comunica el Espíritu Santo, cuyos dones están por encima de la razón. Las personas más indicadas para conducir a los otros y para aconsejar en las cosas de Dios son las que, teniendo la conciencia pura y el alma exenta de pasión y desprovista de todo interés y estando suficientemente dotada de ciencia y talentos naturales, aunque no los posean en grado eminente, están fuertemente unidas a Dios por la oración y se muestran del todo sumisas a las mociones del Espíritu Santo". (Lallemand, La doctrina espiritual. princ. 4 c. 4 a. 4).

En cuanto a su formación para el apostolado, en sus charlas, círculos de estudio, etc., orientaba primeramente a sus miembros en una auténtica vida de piedad para que ésta informara la vida apostólica de sus dirigidos. D. Lorenzo conocía muy bien la doctrina de Pío XII que procuraba inculcar en los elementos seglares. Gracias a Dios ha habido en Artá grupos de personas instruidas en

las sanas doctrinas de D. Lorenzo, unas que ya pasaron a la otra vida, otros que siguen viviendo en nuestros días y cuyas sabias directrices recordarán bien aún. Los principios y normas en que él formaba a sus dirigidos no desmerecen de los que recogió el Concilio Euménico Vaticano II en su decreto sobre el apostolado seglar.

Las tandas de ejercicios realizadas en la Casa de Arta para hombres, mujeres, jóvenes y aspirantes de ambos sexos, las semanas parroquiales, las semanas marianas de 1948 y 1954 y la solemnidad con que revistió ciertas fiestas litúrgicas son una expresión clara de la inquietud pastoral de D. Lorenzo de encaminar a las almas por los senderos de la auténtica piedad cristiana.

Se puede decir que las dos metas principales hacia donde orientaba a las almas fueron la devoción a la Eucaristía y a la Santísima Virgen. Tuvo siempre especial cuidado en facilitar a los fieles la distribución de la Comunión cuyo número vio aumentar en el correr de los años y a su paso por las distintas parroquias que dirigió.

De sobra conocido es el celo que siempre demostró para encaminar el pueblo de Artá hacia la devoción a Nuestra Señora de San Salvador. Este celo pastoral le acarreó serios disgustos que solo supo superar debido a su temple de alma heroica.

En este artículo no es mi intención presentar la figura de D. Lorenzo como una persona de virtudes extraordinarias. Mi intención es solo intentar una breve exposición de la espiritualidad de don Lorenzo con vistas a la dirección de las almas sin entrar a juzgar el mayor o menor grado en que estuvo dotado de las cualidades mencionadas. Tampoco me interesa infravalorar la meritoria y laudable labor de otros párrocos en este difícil y delicado campo de apostolado. No obstante na hay duda de que nos encontramos ante una auténtica personalidad mística y una de las más egregias figuras de la historia de nuestro pueblo que tal vez no hayamos sabido valorar debidamente.

Y al pensar en el final de este hombre, hay que admitir que murió con una misión cumplida hasta el último momento. Como sacerdote en la misión que le fue confiada en las distintas parroquias y cargos que desempeñó. Y después de su jubilación trabajando asiduamente en la Historia de Artá y otras obras en proyecto que no pudo realizar. Pero la mejor obra de D. Lorenzo es sin duda el impacto y las orientaciones que dejó en las almas que él dirigió a lo largo de 57 años de abnegada vida sacerdotal.

Es cierto que como cristianos tenemos el deber de rogar por nuestros difuntos. Pero ante la muerte de este sacerdote ejemplar no estará de más decir como final de este artículo: D. Lorenzo ruega por nosotros.

Señor de la Gran Misericordia en súplica callada, pausada; pero insistente: Ama a tu pueblo que en Ti confía y en Ti espera su salvación.

El solemne funeral, fue muy emotivo. Presidió la Sagrada Mesa el Rmo. Sr. Obispo de Ibiza, Dr. Planas, compartiendo en el Augusto Sacrificio gran número de sacerdotes amigos del difunto, juntándose en el Altar un número muy considerable de fieles. La homilía fue sencilla y vívida, resaltando la obra de D. Lorenzo muy digna de imitar.

DESCANSE EN PAZ.

Artá, 16 de Julio de 1973.

Jorge Cabrer Ferrer

Jaime Alzina, Pbno.

Les hores de lleguda de Don Llorenç

Es clar que ens referim a don Llorenç Lliteras mort aquest estiu passat. No li deim ni Mn. Lliteras, ni el Rector Lliteras, ni l'Econom Lliteras, encara que així, d'aquesta manera, molts l'anomenassin en vida. Li deim don Llorenç, a part que ho trobam més familiar, perquè aquest "don" li va com anell al dit.

Es prou sabut que la paraula don ve d'una paraula llatina que vol dir senyor i don Llorenç fou sempre un gran senyor de si mateix —aquest, no altre, és el més interessant de tots els senyors. Home tranquil, mai no el vérem descompassat, mai no el verem prendre cap determinació precipitadament, mai no el verem enfadar-se. Don Llorenç era un home més bé reservat. Caminava pausadament i també hi feia les coses, amb pausa, sense aldarulls. Don Llorenç, a més, fou un gran treballador que, com tothom, tingué les seves hores de lleguda, els seus moments de descans.

I que feia don Llorenç durant les seves hores de lleguda? Jo diria que descansava ient una reina diuerent de la seva reina habitual. Això que tal volta sembla una mica estrany a alguns —descansar ient reina—, es avui una veritat admesa i comprovada pels psicòlegs. I uns i tot recomenada per ells. Així, diuen els entesos, un conrador pot descansar llegint un llibre d'agricultura, i un escriptor pot fer-ho cavant, els horabaiques, el seu jardí. També es descansa, encara que no tant, ient un simple canvi d'ocupació intel·lectual: un metge, per exemple, reposa de les seves ocupacions interessants per la música o per la filosofia; un capellà escorcollant arxius i papers vells. I aquest creim que és el cas de don Llorenç; millor dit, n'estam segurs, perquè ho sabem d'ell mateix.

Record que un dia vaig pujar a ca seva per tal que m'interpretés uns documents antics i, el que se sol fer en aquests casos, jo vaig encetar la visita amb aquestes paraules:

—Tal volta... el molesti, en aquest moment.

Don Llorenç, calmos, em va contestar:

—No t'ho creguis. Això serà ara, per mi, un descans. He hagut de fer tantes coses avui!

Provem nosaltres —crec que l'ocasió és oportuna— de fer un repàs damunt damunt d'allò que féu don Llorenç solament durant les hores de lleguda; o sigui, de més a més de la seva feina com a capellà. (De la feina com a capellà en parlen altres plomes més autoritzades que la meua en aquest n.º de BELLPUIG). I comencem per dir que quasi tots els lleures de don Llorenç varen ser per a la investigació històrica. Tingué, és cert, altres aficions, més foren molt petites, insignificants, comparades amb la que acabam d'esmentar. I encara hi ha una altra cosa, si volem ésser exactes i acostar-nos al millor que puguem a la veritat. I és que a don Llorenç li plaia la investigació històrica; però..., sobretot, la investigació històrica relacionada amb Artà. A aquest estudi concret, local, hi va dedicar tots els seus esforços. Sense por de ponderar

Les obres de don Llorenç

gens, jo matreviria a dir que més del 90% dels treballs històrics d'aquest home es refereixen a la nostra contrada. I sinó, canten papers i menten barbes. Vegeu això que segueix.

Éssent estudiant i per això mateix sols en temps de vacances, es va dedicar, fa molts d'anys, a posar una mica en derg els nostres arxius locals (el Parroquial i el del Ajuntament). Més tard —ho conta ell mateix— va fer moltes fitxes sobre més de 300 pergamins referents a Artà. Devers l'any 1927 va fundar juntament amb altres artanencs benemèrits el nostre Museu Regional, que encara reina, i que sigui per molts d'anys! Durant el temps que va ser Econom d'aquí no creim que fes gran cosa d'investigació històrica, sobretot medieval, possiblement per falta de documents, que trobà més tard a Palma quan l'hi destinaren per a regir la Parròquia de Sant Nicolau. A Ciutat, sí que les aprofità bé les hores de lleguda! El verem moltes vegades devers les onze del mati entrar a l'Arxiu Històric, i cerca qui cerca sense aturall; i al capvespre, damunt les cinc, altra vegada a la mateixa tasca, un dia i un altre, sense cansar-se, perquè don Llorenç hi passava molt de gust amb aquestes coses. Després de jubilat —llavors tingué més hores lliures—, va ordenar les notes arreplegades al llarg dels anys, féu els estudis corresponents i publicà els seus dos llibres fonamentals: "Artà en el siglo XIII" (1967, any de la seva jubilació) i "Artà en el siglo XIV" (1972). Abans de morir deixà enllestit, a punt d'impremta, tot el que fa referència al segle XV. Don Llorenç va escriure, a més, "Los Premostratenses en Mallorca", "Final del Priorato de Santa María de Bellpuig de Artà" i "Torre de Canyamel". Total, bastant més de 1.000 pàgines sobre temes artanencs; això sense contar l'obra inèdita esmentada ni els articles publicats damunt BELLPUIG.

Diuen que la vida d'un home és sempre una lliçó, una ensenyança pels qui queden, i és ben cert. Partint d'aquesta

base, ¿quina ensenyança podríem treure de la vida de don Llorenç Lliteras? Aquesta pregunta crec que, pensant-la bé, tindria varies respostes. Una d'elles potser fos aquesta: la fina ensenyança d'aprofitar... fins i tot les hores perdudes.

Però, endemés d'això, ¿no creis que els treballs d'aquest artanenc ens haurien de moure a una reflexió col·lectiva? Més clarament: ¿No creis que l'obra en conjunt de don Llorenç —deixem a part el detall, l'anècdota, la fallada si volem, que tots n'hem tingudes, i moltes, de fallades— mereix una pública recompensa? Perquè la justícia —ho digué ja un rei famós de l'Edat Mitjana— no consisteix solament en castigar els malfactors, els qui trepitgen la llei i en fan de grosses; la justícia consisteix també en premiar les virtuts i els mèrits dels homes que s'ho mereixen.

¿I com podríem premiar a don Llorenç allò que féu en vida pel nostre poble? Dedicant-li un carrer? Una placeta tranquil·la? Fent-li un homenatge pòstum? Recte no ho sé en aquest moment. Però alguna cosa. S'ha de fer alguna cosa per don Llorenç. Artà crec que té un deute amb aquest home i els deutes —ja se sap— més prest o més tard s'han de pagar. I si el qui deu paga d'hora, és a dir, oportunament, no hi ha cap dubte que queda millor davant tothom.

J. Sard

POR FAVOR

Si conoce la dirección de un familiar o amigo interesado por las cosas de Artà, comuníquelo a BELLPUIG.

Esbozo historiográfico de Mossèn Llorenç Lliteras

En el recuerdo de los que compartimos su amistad está la sólida y enérgica, apostura, el acompasado ritmo —sin prisas excesivas ni pausas—, la tesonera tenacidad, el trato sencillo y mesuradamente abierto —coartado por el respeto que le merecían las personas y las cosas—, la natural modestia, probada buena voluntad y el honesto y leal juego limpio —absolutamente alérgico a sutilezas, ambigüedades y afectaciones— de mossèn Lliteras. Y si lo traigo a colación es porque tales rasgos que, a mi ver, enmarcaban su noble temperamento vital, inspiran y definen las coordenadas de su aportación historiográfica que, a fuer de auténtica, es claro trasunto de su personalidad.

Mossèn Lliteras sintió tempranamente la llamada de la historia, en especial de "su historia, del pasado de Artá, al extremo de que a partir de 1914, apenas cumplida la veintena, comenzó a elaborar sus primeras realizaciones (*El obispo Gil Sancho Muñoz, Noticias sobre el monasterio de Santa Clara*, etc.) al amparo de los Certámenes promovidos en el Seminario Diocesano de Mallorca, en el que había ingresado en 1905. Tales aportaciones ya se singularizan por la densidad de su respaldo documental, secuela de pacientes investigadores sobre fuentes inéditas que permitiéronle discurrir por cauces nuevos en lugar de seguir caminos ya trillados.

Luego, mossèn Lliteras, llevado de su espíritu de cooperación que le impulsaba a arrimar el hombro —otro rasgo caudal de su modo desinteresado de ser— colaboró en los diarios "Correo de Mallorca" y "Diario de Mallorca", en los semanarios artanenses "Llevant" y "Bellpuig", en el "Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana" de Mallorca y en la revista "Analecta Praemonstratensis" de Lovaina (Bélgica), donde publicó una aportación sustancial: *Los premonstratenses en Mallorca. Priorato*

de Nuestra Señora de Bellpuig de Artá (1230-1245. Las mentadas tareas le capacitaron para, tras cotidiana y prolongada investigación en el Archivo Histórico de Mallorca, buceando en los fondos documentales más antiguos (*Serie Civitatis et Partis Foranae*) y en los registros de *Lletres Comunes* (para extraer cartas de los gobernadores de Mallorca a los batles de Artá), componer sus elaboraciones de mas peso, las que culminan su obra historiográfica: *Artá en el siglo XIII* (1967), *Artá en el siglo XIV* (1971) y *Artá en el siglo XV* (inédita).

Mossèn Lliteras, aunque autodidacta, intuyó lo que en ocasiones algunos universitarios no siempre practican: la inoperancia de apoyar la historia mas sobre la fantasía que sobre las fuentes; la perentoriedad de marginar planteamientos desafortunados, ya puestos en solfa en 1848 por José María Quadrado y sus vanguardistas amigos del "Cenáculo" en la *Historia de la Dragonera*, parodia tendente a ridiculizar sin excesiva acritud aunque con cierta mordacidad métodos historiográficos caducos; y, sobre todo, el que la historia no es ni puede ser —por muchos documentos que se aporten— acumulación de datos inconexos, yuxtapuestos, apenas hilvanados en elemental relato global.

Entendía mossèn Lliteras que parejas acumulaciones de datos no son "historia" sino, en el mejor de los casos, ficheros de materiales para elaborar historia; pues le constaba que la historia requiere por su propia naturaleza ordenar los datos en una problemática racional, según esquemas concebidos con imaginación, estructurados con claridad y rigor, y desarrollados con alertada objetividad, susceptibles de prestar al contexto el interés y el latido vital que conlleva la fenomenología histórica.

Consecuente con su sentir mossèn Lliteras no se propuso escribir a las primeras de cambio una historia de Artá, sino aportar laboriosamente los materiales indispensables para, llegada la hora, articular la historia de Artá a tenor de lo que demanda la actual metodología histórica. La muerte le ha impedido culminar su empeño, que realizaba a su aire, peldaño a peldaño; pero sus obras esclarezcan, a veces con luz cenital, períodos del pasado de Artá y son hitos básicos de la historiografía artanense.

Es sabido: cada cual es hijo de sus obras. Mossèn Lliteras, que amaba entrañablemente, integralmente, a Artá, ha consumido buena parte de su tiempo en la tarea de iluminar su pasado. "Con la misma entrega con que me entregué a vuestro servicio —afirma aludiendo a los artanenses en la introducción a *Artá en el siglo XIV*—, en bien de vuestras almas, durante veinte años (1936-1956), os entrego también hoy con gusto el fruto laborioso de mis esfuerzos, el volumen de vuestra historia del gran siglo XIV".

Carta al Director

Sr. Director de BELLPUIG:

Vostè me podria ajudar a aclarir unes coses de les quals n'estic bastant endarrerit.

¿Per què va ser tan criticat per alguns la lectura que, en castellà, se va fer el Divendres Sant el vespre?

¿Perquè es publicà en el Diari de Mallorca, comentant les festes, que el qui anunciava el balls folklòrics parlava en castellà i quan havia de dir el nom de les cançons les deia en mallorquí?

¿Per què, en canvi, no s'ha publicat ni en el Bellpuig ni en el Diari de Mallorca que el senyor que dirigia per altaveu el circuit ciclista sempre ho va fer en castellà, tant quan es dirigia al públic, dient frases com les següents: "Despejen la calzada, por favor; no crucen la calle; los que quieran poner primas que pasen por la mesa del jurado; etc., etc." ¿Es que ignorava aquest senyor que la quasi totalitat dels qui l'escoltaven eren mallorquins? ¿Com serà això que els cronistes només s'enteren que alguns senyors parlen foraster, i altres, que també el parlen, passen ignorats?

¿Per què aquests senyors critiquen algunes lectures fetes en castellà, invocant la cultura, i aquets mateixos senyors duen publicades al Diari de Mallorca més de vint cròniques **totes elles en castellà**, incloues aquelles mateixes cròniques en què critiquen els altres el que parlin en castellà? Però ¿i la cultura?

¿Per què es va parlar no fa molt i emprant fotografies del mal estat i abandó de l'antic monestir de Bellpuig —cosa que també sent vivament— i no s'ha publicat cap article ni fotografia del magnífic estat actual del santuari de Sant Salvador i de la casa del Donat, que fa molt de temps estaven en deplorable estat i avui estan magníficament reconstruïts?

¿Per què aquest mateix dies, els cronistes artanencs del Diari de Mallorca critiquen l'atemptat perpetrat en la clausura de la que era casa de Ca'n Quint i mai no han alabat el que se salvà d'una ruïna i desaparició segura la fatxada de la casa de la senyora Sard, del carrer del Grech, traslladada peça a peça a Sant Salvador i allà peça a peça reconstruïda? ¿Es que mai els senyors Foners no shan donat de les moltes **fotos** que, sobretot els estrangers, treuen de la dita fatxada i dels comentaris elogiosos que fan de lo bell i ben cuidat i net del nostre Santuari?

Cregui, senyor Director, que continuaria una estona llarga preguntant. I és que, com artanenc, me sap greu que quasi exclusivament apareguin escrits que no diré que no siguin reals, però negatius, donant una imatge trista del nostre poble i, com per sistema, s'oblidin aquells fets, també reals, però positius, i que al manco podrien equilibrar la balança.

Molt agraït per la publicació.

Alvaro Santamaría

Joan Alcamora Moll

ALMACEN DE MUEBLES

Bazar Muntaner

General Goded, 28
Capdepera

Muebles de lujo,
Metálicos,
De oficina,
De bar,
de cocina, y Auxiliares.

Cortinajes y otros objetos
interesantes.

Presupuestos para
Hoteles y Apartamentos

ECOS ARTANENSES

NACIMIENTOS

Día 30 julio. Bartolomé Amorós Quetglas, hijo de Juan y Bárbara, Costa y Llobera, 40.

Día 30 julio. Miguel Genovard Vives, hijo de Miguel y Catalina, P. Conquistador, 8.

Día 1 agosto. María del Carmen Cobo Sureda, hija de José Antonio y Bárbara, calle G. Ulla, 42.

Día 8 agosto. María Cristina Jaume Mora, hija de Miguel y Pedrona, calle San Francisco, 9.

Día 8 agosto. Juana Carrió Viejo, hija de Juan y Manuela, calle Nueva, 7.

Día 9 agosto. Antonio Massanet Gayo, hijo de Luis y Isabel María, calle Pep Not, 39.

Día 14 agosto. Juan Massanet Oliver, hijo de Antonio y Agustina, c/. Viña, 25.

Día 17 agosto. Cam Guillem Maldonado, hijo de Jorge y Angela, calle Mar, 21.

Día 14 agosto. Antonio Pérez Manso, hijo de Antonio y María Teresa, calle M. Pidal, 37, 2.º.

Día 23 agosto. Monserrate Sureda Santandreu, hijo de Juan y Margarita, calle Son Servera, 37.

Día 1 septiembre. Miguel Carrió Ginard, hijo de Sebastián y Antonia, calle Ponterró, 35.

Día 6 septiembre. María Luisa Mislata Torres, hija de José y Catalina, calle Costa y Llobera, 44.

Día 7 septiembre. Catalina Massanet Ferrer, hija de Miguel y Catalina, calle G. Ulla, 23.

Día 14 septiembre. Margarita Vives Morey, hija de Juan y Margarita, calle Mestre Andreu, 9.

MATRIMONIOS

Día 30 julio. Blas Bautista Domínguez con María Tous Servera, en la iglesia parroquial y bendijo la unión el Rvdo.

Sr. D. Antonio Gili Ferrer.

Día 8 agosto. Jaime Tous Sintés con Catalina Roca Jaume en la iglesia parroquial y bendijo la unión el Rvdo. Sr. D. Juan Servera Riera.

Día 23 agosto. Rafael Martín Domínguez con Linda Janet Belson en la iglesia de San Salvador y bendijo la unión el Rvdo. Francisco Coll Bucher, T.O.R.

Día 5 septiembre. Juan Pascual Miguel con María Cursach Sureda en la iglesia de San Salvador y bendijo la unión el Rdo. Jaime Alcina Llinás.

Día 14 septiembre. Manuel Donoso Ferrera con Francisca Anta Estela, en la iglesia parroquial y bendijo la unión el Rdo. Antonio Gili Ferrer.

DEFUNCIONES

Día 28 julio. Antonio Ginard Estarellas a la edad de 76 años en calle Abrevadero, 26.

Día 2 agosto. Luciano Mestre Esteva a la edad de 52 años en calle A. Blanes, 8.

D'a 8 agosto. Rafael Piris Genovard a la edad de 76 años, en calle Sesteta, 54.

Día 17 agosto. Antonia Alzamora Gomila a la edad de 81 años en calle Amadeo, 30.

Día 27 agosto. Juana-Ana Font Ferrer, a la edad de 76 años en calle Mestral, 30.

Día 29 agosto. Jaime Bisquerra Ferragut, Gabriel Ferrer Serra, Juan Piris Esteva, Jaime Andreu Mas.

Día 31 agosto. Antonia Morey Cabrer a la edad de 55 años en calle Angulo, 1.

Día 11 septiembre. Isabel Ferrer Alzamora a la edad de 82 años en calle Pou Devall, 18.

Día 20 septiembre. Mateo Sancho Sureda a la edad de 69 años en calle A. Blanes, 19.

NOTICIARIO LOCAL

FIESTAS PATRONALES

Entre los actos organizados con motivo de las fiestas de San Salvador caben destacar una exposición de pintura, con interesantes óleos de D. Antonio Sabater, habida en la Caja de Pensiones y abierta al público durante el entero transcurso de las fiestas.

Brillantes fueron los actos deportivos. En fútbol, se celebró por primera vez el Torneo Fiestas de San Salvador, con la participación de los equipos titulares de Artá, Son Servera, Porto Cristo y Capdepera. Fue un éxito económico y deportivo para el C.D. Artá, el cual se llevó el trofeo tras eliminar al equipo de Capdepera en semifinales y vencer en la final al Porto Cristo por tres a cero.

Con éxito parecido al año anterior tuvo lugar la tirada de pichón, donde participaron las mejores escopetas de la comarca, repartiéndose valiosos trofeos de plata.

Durante el XXIV Circuito Ciclista San Salvador, se disputó el VI Trofeo Guillermo Bujosa, y se rindió merecido homenaje a un conocido ciclista, el mejor de los artanenses y destacada figura en este deporte en el ámbito regional y nacional. Se trata de Bartolomé Flaquer, a quien el Ayuntamiento Local impuso, en nombre y representación del pueblo, la primera medalla al Mérito Deportivo, como prueba de afecto y reconocimiento.

INCENDIOS FORESTALES

Los incendios de pinares y garrigas han sido este verano excepcionalmente frecuentes: Son Fang, Ca'n Canals, Es Racó, Carrossa, Es Coll d'Artá, Es Pinet, Ses Pastores, Morell y algún otro que no tenemos anotado han sido escenarios de la voracidad de los mismos durante los meses de julio y agosto. A pesar de los muchos esfuerzos por sofocarlos, no se ha podido evitar que se consumieran grandes cantidades de bosque, lo que demuestra la poca efectividad de los servicios contra incendios y el mal cuidado, en general, de los pinares.

ACCIDENTE

El dos de agosto, en el cruce del camino de Ses Païses con la vía del tren, un automotor, que llegaba a la estación arrolló a una furgoneta conducida por el conocido industrial D. Luciano Mestre Esteva (a) **Meló**. El conductor falleció a consecuencia de las heridas. A su esposa, María Genovart, hijos Miguel y Margarita y demás familiares, reiteramos nuestro pésame.

FALLECIMIENTO

En Beltrán (República Argentina), después de larga enfermedad, falleció don Pedro Llinás Perxana (a) **Tiu**, antiguo suscriptor de nuestra revista. A sus hijos Bernardo, Miguel, Juan y Pedro; hermanos Juan y Bernardo, todos ellos residentes en Argentina; a sus hermanas Catalina, Juana y Antonia, y demás familiares, nuestro sentimiento.

TOMA DE POSESION

Ha tomado posesión de su cargo el Teniente de Puesto de la Guardia Civil, don Antonio Manzano Comas.

Igualmente, lo ha hecho de la secretaría del Ayuntamiento, don Miguel Juanico Ladeira.

RUMOR DESMENTIDO

Se especulaba si la línea ferroviaria Palma-Artá, en el tramo de Manacor a nuestra localidad sería suprimido. Afortunadamente, el Jefe de Línea de F.E.V.E., don Alfonso García Barber cuidó de desmentir esas suposiciones.

Como recordarán muchos lectores, Artá posee ferrocarril desde junio de 1921.

BOLETIN INFORMATIVO

SEPTIEMBRE-OCTUBRE

1973

CONEGUEM CA NOSTRA

Els establidors de S'Alqueria Vella (Curia Veia)*

L'AMBIENT

En Tià Mengo assegurà el fermall de ses gerres i les se carregà a n'es coll. Una al davant, l'altra a darrera i de d'allà s'es dit. Agafava el caminó, a trossos malambrosos ferm, que el portava de la seva barraca fins a la **Font d'en Capellà**. De bon pas tres quarts per anar-hi, i una hora per tornar. Dia si i dia no a l'estiu i un pic per setmana a l'hivern. Era lluny, però encara ho era més **Sa Font Poloni** i, sobretot per tornar, carregat, el rost era mal de pujar i ell ja no era cap nin.

El caminó creuava un sens fi d'establiments, ajacats en el coster i enfilats fins en el cucurull del puig. Per l'altre costat tan sols el serrat esglaiós que cau damunt Betlem.

Partia vora-vora parets; a vegades pujant damunt els marges. Quan la paret era amitgera calia posar els peus plans per mor de l'esperancó, car segons per on amenaçava enderrocar-se.

Així mateix fou mala sort comprar tan lluny de l'aigua, perquè sa terra, malgrat aquell pedreny, era bona i els feia blat a voler per a ell i sa dona.

Sa dona... Madó Fene, tan d'hivern com d'estiu, feia venciils vora sa branca de sa porta o prop de s'escalfapanxes, dins sa barraca, amb el càrritx que ell li picava els dies ploguers o l'horabaixa del tot quan tornava de cavar o parar lloses.

Es feien vida allà dalt. Ell duent sa **corturada** i la dona entorcillant càrritx. Els dissabtes es carregava els cavaions que li havia fet i per avall cap a la Vila a vendre-los. No és que els en dassin molt, però n'era prou per a comprar uns calçons, camia o faldetes quan ja no hi

havia més remei, perquè els que portaven s'eren retuts malgrat les apedaçades de Madó Fene. Tot el que menjar ho treien de le **corturada**. Feien un porquet, no massa gros, sa cabra les duia llet, parava lloses i **laços** i..., com hem vist, mes o manco, hi havia pa a voler. Tot sortia d'aquell coster, farcit de pedreny, on la terrt s'havia de cercar cavant baix dels pedrals hermètics, guanyar-la pam a pam a força de perpal, amuntegant a majades les pedres esblandides a cops de picassó.

Aquell pleniol, a bec-coll de **Sa Talaia Freda** i el **Puig de Sa Truja**, on les ovelles tenien vessa d'anar-hi a pasturar, s'havia establert i hom qui pogué i fou prou valent hi comprà. Els alous pertanyien els senyors, o a gent benestant, propietaris d'antuví. Els jornals a la plaça eren magres i mals d'aconseguir, i si te llogaves, just just per al manteniment.

Artà era terra prima i casi mai l'anyada arribava a port. Bé per falta de saó o perquè el rovell ho cremava tot. Ja ho deien els moros. "Majurka... Majurka... si no fóra per el mes de Maig... i les mosques, la millor Terra del món).¹

ELS ESTABLIDORS

Tot això s'ho remugava en Tià Mengo mentre caminava, ajupit pel pes de les gerres, seguint el tirany cap a Sa Béca. Aquella roca es destria gairabé de tot el terme, i sembla beca el costat del turó del seu nom, vora el coll de **Sa Coma den Not**. Pot ser no s'enadonava que d'allà dalt, estenent la vista cap al mit-

jorn es pot contemplar una panoràmica de merevella. Onades sucesives de muntanyes i comellars, plans i pujols fins destriar la mar blava que guaita, espriva, per en mig de les collades, contres-tant son blau encés amb els verts i ocres que enmentellen la contrada.

La bahia d'Artà² mes enllà de Sant Jordi, entre les puntes del Pi i de N'Amer. El comellar de **Canyamel** i establiments de **Sa Torre** i, una mica més a la dreta el **Coll de Son Catiu** i els putxos **D'es Corb** i **D'Emir**. Més prop, guaitant darrera el **Puig dels Coscois**, el de **Sant Salvador**, d'on guaita un cairal del Santuari inconfundible en taulades esteses als seus peus que ens fan endevinar on se troba la llar, els amics, la família... Artà.

En Tià no ho veu perquè ha de mirar mes prop. En que conega el camí de cor, ha meste un seny de **bistia veia** per a posar els peus plans, car una ensopagada podia representar-li una tragedi. Ha d'arribar les gerres plenes perquè en que n'emprin poca n'han de fer el calent han d'abeurar la cabra i el porc i amb una mica dins el ribells s'han de rentar la cara i els peus, un darrera l'altra, ell i sa dona amb la mateixa aigua. Per aixó mira prop.

Can Sunyer... Can Salom... Can Comuna...

Homes que com ell graten la terra per extreure-li la saba en forma de gra.

* Els de part de dalt el puig. Els restants seran objecte d'un altra article.

¹ Fins fa poc encara moltes mares creien que el nins nats el maig serien afectats de rampa i després de mamar els hi daven estepa nane bollida.

² Avull la volen anomenar **Bahia de L'Est**. Però és la **Bahia d'Artà**, malgrat aquest desdixat rebatiment.

**Can Colau Carboné... Ca's Porrets...
Ca's Cateiols...**

Famílies que obrin clots per a fer-hi ametlers i figueres que arrelin dins el pedregar sempre menys amarga que el pa de l'amigració.

Ca's Serverí... Can Murtó... Can Menorca... Can Jaume Moliner...

(Si en pogués passar ara el Sen Mengo, veuria les figueres lluitant per oferir un figó esquefit i els ametlers plens de brullims i secals. Les mates però, encara fan la llenstrisca més grossa com totes les de conradís.

**Can Monseriu Llarg... Can S'Hostal...
Can Cuan (Juan)... Can Tomeu Petit...**

Ses porrasas xuclen desiara qualche gota de suor oblidada, i fan esclatar els aubons en flors blanques i esponeroses que encatifen el coster.

Can Toni Jaumí... Can Coca... Can Masset... Can Mulinet...

Parets greixudes, fetes no es sap si per separar lo teu de lo meu, per arraconar pedreny o per arredosar els sembrats i els arbres joves d'un vent que no mencaba mai i que qualche vegada bufa airat i aporugador.

Can Blanc... Can Vermei...

Can Vermei dona per sa part de tremuntana a N'el Puig del Migdia que alegra tant els coloniers.

Saps que en tenim d'alegria
totes ses Calonieres

Quan del sol veim ses voreres
devers el puig des Migdia.

Can Garbell... Can Sansó... Can Periret... Can Figuera...

El sen Figuera sempre fa feina i no compareix a la seva barraca el migdia. Sen porta un roegó de pa dins sa faldriguera i quan es hora de dinar, sense aturar-se pega mos i el tira un tros en avant, damunt una pedra, per a pegar-n'hi un'altre quan hi torna a ser... i així fins que el s'ha acabat. El vespres a sa barraca pega bones penxades de fideus de carboner.

.....Sa Font ratja prim i en Mengo omple les gerres parsimoniosament. Beu un pic i altre per a fartar-se'n. Hi ha una

pau sorollós de picarols i falçies. Allà baix un ermità amb els hàbits arromengats llaura una tanca... Es torna a carrregar i ara, me ajupit encara, empren la tornada. Una estirada fins a Can Duc per on pasa arran de l'era.

Can Toni de Son Pi Ver Can Pere Descalc... Can Pere Pelat...

Molts sols baixen a la vila els dissaptes per veura la dona i... afeitar-se. El s'en demà després de missa primera, encara fosca negra, altra cop per amunt. De jovençans una de les vegades que baixaven els mostraven un nin d'ué que deien que era seu i ells havien de gratar més, encara, per portar cigrons a l'olla.

Cas Punt... Can Pintat... Can Saliva...

Oblidats d'un món que bull més enllà de mar i que ells ignoren i del que no saben que tenen necessitat de sabre'n quelque cosa.

Can Tuniet... Can Pep Not... Can Poletí...

Aquets encara més lluny, cap el Verger i la muntanya.

Els qui compraven allà treien els fills del servei i no pagaven contribució. Però tanmateix els doblers no bastaven mai i els fills partien cap a Ciutat o cap a America, el qui porien.

AVULL ,

Avui allò ens fa pensar i ens dona pena. Del damunt el sòtil de les cases esbucades de Can Melis es veu casi tot el coster. Un paisatge de clapers d'on no es sap on és el munt o l'esportellada. Els esquelets de les barraques sense taula de que reben els embats dels vents i de les pluges. Qualque figuera de moro anémica. Un aljup passat per ull. Els forns encara ara emmascarats amb les voltes bonyarrudes i amarades.

Avui allò fa pena i sembla un cementiri sense morts, que ho fa més trist encara. Sols els vespres de llunā plena quan arriben les bataiades de la campana de l'ermita, s'hi passetgen, lleugeres, les ombres; mentre, els hereus d'aquells grins hi canten en tota la nit, enyorant rostolls d'estivada. Pos a poc però, fins les ombres i els grins fugiran, perquè allò ho va envaint la garriga; i les argelagues i el càrritx senyoretgen altra volta el coster.

Tan sòls, qualche ovella cama forta, puja pesturant, i un pic a l'any, prop de Pasqua, el pastor hi dona una volta per arreplegar els anyells:

O qualche caçador a la mala hi encalça les perdiús...

TRESCAIRES

**Joyería y Relojería
Platería VICTORIA
(Pep d'Alcúdia)**

VENTA Y COMPOSTURAS EN GENERAL

Antonio Blanes, 26

ARTÁ

Sin el correspondiente ticket no se entregará
ninguna compostura.

ELECTRODOMESTICOS

RADIO Y TELEVISION

COMERCIAL

SANSALONI

Bicicletas - Velomotores - Motos y Motores Riego
Objetos regalo y Jugueteria

Calle Recta, 2 - Teléfono 100

ARTA (Mallorca)